

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

КУХАРЕНКО АНЖЕЛІКА ЛЕОНІДІВНА

УДК УДК 027.7:316.77] (043.3)

**ГУМАНІСТИЧНА ПАРАДИГМА ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК
ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ**

27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук із соціальних комунікацій

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Харківській державній академії культури,
Міністерство культури України

Науковий керівник доктор наук із соціальних комунікацій, доцент
Коблєв Олексій Миколайович,
Харківська державна академія культури,
професор кафедри бібліотекознавства
та інформаційно-аналітичної діяльності

Офіційні опоненти: доктор наук із соціальних комунікацій, професор
Біличенко Ольга Леонідівна,
Донбаський державний педагогічний університет
м. Слов'янськ, завідувач кафедри української
мови та літератури;

кандидат наук із соціальних комунікацій
Костирко Тамара Миколаївна,
директор бібліотеки Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова
(м. Миколаїв).

Захист відбудеться 29 грудня 2016 р. о 15 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.807.02 в Харківській державній академії культури за адресою: 61057, м. Харків, Бурсацькій узвіз, 4.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Харківської державної академії культури за адресою: 61057, м. Харків, Бурсацькій узвіз, 4.

Автореферат розіслано 28 листопада 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. Г. Асєєв

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлена сучасною соціокультурною ситуацією, що сприяла становленню глобального суспільства, ґрунтованого на поглибленні соціальних зв'язків, взаємодії та забезпеченні порозуміння між людьми. Гуманістичні цінності і норми як основа людських стосунків потребують відповідної підтримки та поширення, щодо діяльності комунікаційних інституцій суспільства, до яких належать бібліотеки. Саме вони є активними учасниками пошуків стабілізації соціальних відносин у сфері культури, звертаючись до традицій і нових засобів реалізації своєї культурно-цивілізаційної місії — бути осередком духовності та гуманізму. Бібліотечні установи разом з вирішенням питань техніко-технологічного переоснащення та визначенням власного сегмента на вітчизняному ринку інформаційних продуктів і послуг, все частіше звертаються до пошуку нового телеологічного орієнтуру діяльності як необхідного елементу виконання свого соціального призначення.

Актуальність теми дисертації посилюється необхідністю вирішення основних протиріч між: первинно-гуманістичним спрямуванням діяльності бібліотек та інформаційно-технологічним насиченням і технократичним підходом до формування виробничої складової бібліотеки; духовно-культурним призначенням інформаційно-когнітивних ресурсів та їх прагматичним використанням у системі інформаційного сервісу бібліотечних установ; комунікаційними можливостями поширення інформаційно-когнітивних ресурсів та теоретико-методичною невизначеністю гуманістичного змісту діяльності бібліотек вищих навчальних закладів (ВНЗ) в умовах розвитку соціально-комунікаційного простору України.

Зазначена проблемна ситуація свідчить про недостатнє розкриття в бібліотекознавстві питань гуманістичного спрямування роботи бібліотек ВНЗ. Це зумовлює актуальність теми, спрямованої на вирішення проблем удосконалення гуманістичної складової діяльності бібліотек вищів, що не було предметом окремого дисертаційного дослідження і потребує додаткового наукового осмислення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до комплексної програми науково-дослідної роботи Харківської державної академії культури «Документально-комунікаційні структури суспільства: інноваційні стратегії розвитку» (державний реєстраційний номер 0109 U000512), у межах теми дослідження кафедри бібліотекознавства та інформаційно-

аналітичної діяльності «Трансформація бібліотечної діяльності як складова формування нової комунікативної реальності», а також відповідно до спільної науково-дослідницької теми кафедри культурних універсалий та бібліотеки Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (ХНТУСГ) «Виховання та розвиток загальнокультурного потенціалу спеціаліста сільськогосподарського виробництва».

Метою дослідження є розроблення теоретико-методичних засад посилення гуманістичної парадигми діяльності бібліотек вищих навчальних закладів в умовах розвитку соціально-комунікаційного простору України.

Для реалізації зазначеної мети передбачається вирішення наступних завдань:

- проаналізувати теоретичні уявлення про соціально-культурне призначення та гуманістичний сенс діяльності бібліотек в їх історико-еволюційний ретроспективі;
- обґрунтувати методологічну базу та методичний апарат дослідження;
- з'ясувати основні характеристики гуманістичної парадигми діяльності бібліотек ВНЗ;
- дослідити параметри гуманістичної ідентифікації студентської молоді та роль бібліотеки в становленні гуманістичного світогляду студентів у комунікаційно-освітньому просторі ВНЗ;
- визначити організаційно-функціональні особливості реалізації гуманістичних цінностей бібліотеками ВНЗ;
- сформулювати основні напрями посилення гуманістичної складової діяльності бібліотек ВНЗ;
- розробити концептуальну модель гуманізації діяльності бібліотек вищих навчальних закладів в умовах сучасного освітнього простору України.

Об'єктом дослідження є гуманістична парадигма діяльності бібліотек вищих навчальних закладів України.

Предметом дослідження — теоретико-методичні засади розвитку та концептуалізації гуманістичної парадигми діяльності бібліотек ВНЗ.

Методи дослідження визначаються специфікою дисертаційної роботи та ґрунтуються на застосуванні комплексу підходів і методів. Методологічною основою дисертації є базові положення загальної теорії соціальних комунікацій, які відображають різноманіття проявів, фундаментальне призначення соціальної комунікації в системі суспільних

взаємовідносин, сприяють загальнотеоретичному осмисленню об'єктивних процесів становлення гуманістичної парадигми діяльності бібліотек ВНЗ в умовах нової соціально-комунікаційної реальності. Методологію дисертаційного дослідження складають також загальнонаукові підходи до пізнання: системний, соціокультурний, історичний, аксіологічний. Застосування соціокомунікативного підходу дозволило уточнити зміст та довести комунікаційну сутність гуманістичної парадигми діяльності бібліотек, визначити її місце та функції в освітній підсистемі соціальних комунікацій сучасної України.

Для досягнення поставленої в роботі мети застосовано такі дослідницькі методи: діалектичний — під час розгляду еволюції поглядів стосовно соціокультурного призначення бібліотек ВНЗ, що надало змоги простежити основні закономірності їх формування (починаючи з давніх часів і понині); структурний аналіз — дозволив пояснити фіксацію, моніторинг, опис, аналіз та інтерпретацію гуманістичних цінностей, які транслюються бібліотеками в інформаційно-комунікаційних каналах ВНЗ; історико-еволюційний метод допоміг визначити передумови зародження та еволюції гуманістичної парадигми діяльності бібліотек ВНЗ, її характерні особливості на різних етапах розвитку бібліотечного соціального інституту та системи соціальних комунікацій загалом; соціологічний — використаний для виявлення ставлення, орієнтації, розуміння ролі людських цінностей студентами та бібліотекарями; метод концептуалізації забезпечив узагальнення уявлень про гуманістичний зміст, сенс та наповнюваність бібліотечної діяльності як парадигми її розвитку в умовах єдиного інформаційно-комунікаційного простору освіти; моделювання — для подання варіантів реалізації концепції гуманістичної складової діяльності бібліотек.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що це перша дисертаційна робота, в якій розкривається гуманістична парадигма діяльності бібліотек ВНЗ, формулюються теоретико-методичні засади її розвитку, надається її характеристика на основі трансформації уявлень про бібліотечний гуманізм та практику його реалізації в діяльності бібліотек ВНЗ України. У дослідженні вперше:

– на теоретичному рівні узагальнено уявлення про гуманістичну парадигму розвитку бібліотек ВНЗ України, яка презентована через ставлення до змісту, методології та пояснювальні моделі гуманізації бібліотечної діяльності в її історико-еволюційному вимірі, що відповідає розгортанню комунікаційної функції бібліотек;

– розроблено положення про систему базових цінностей, які входять до гуманістичного еталону формування світогляду сучасної моло-

ді в умовах глобального, інтегрального та віртуального комунікаційного простору суспільства й освіти;

- обґрунтовано положення про три змістовні модулі гуманістичної парадигми діяльності бібліотек ВНЗ, які містять: опис гуманістичного вектора діяльності бібліотек як головної світоглядної цінності розвитку і переосмислення організаційної, виробничої складових діяльності в освітньому інформаційно-комунікаційному просторі ВНЗ та суспільства загалом; основні гуманістичні орієнтації, як інтегративну характеристику розвитку бібліотек; технологію залучення гуманістичних цінностей до системи допомоги студентам у індивідуальному духовному розвитку, що передбачає забезпечення належного рівня науково-методичного супроводу освітньо-виховних програм;

- визначено напрями реалізації гуманістичного спрямування діяльності бібліотек в організаційно-функціональній системі бібліотеки ВНЗ, що полягають у використанні комунікаційного потенціалу мультимедійних технологій та комунікаційних практик;

розвинуто:

- уявлення про гуманістичні цінності, що продукуються в системі бібліотечної діяльності ВНЗ та сформульовано напрями залучення їх до комунікаційних каналів ВНЗ, які характеризуються: універсальним ціннісним ставленням людської особистості до свого оточення; усвідомленням гуманістичних цінностей як основи відносин між людьми, гармонійного розвитку її морально-духовних, естетичних потенцій; визнанням іншої людини як найвищої цінності; здатністю творити добро;

- положення про транзитивні особливості комунікаційних бібліотечних систем щодо трансляції гуманістичних цінностей у бібліотеках навчальних закладів;

- доповнено зміст виховної діяльності бібліотеки ВНЗ в умовах реалізації її гуманістичної місії залученням соціальних цінностей і гуманістичних орієнтацій до супроводу й організації культурно-виховних заходів та програм; забезпеченням трансляції і презентації контент-наповнення ресурсної бази, створенням доброзичливого мікроклімату, гуманної взаємодії, взаємоповаги, вільного виявлення талантів, здібностей в інформаційно-комунікаційному просторі ВНЗ;

- розроблено концептуальну модель гуманізації бібліотек в умовах сучасного освітнього простору України, яка базується на трансляції гуманістичних цінностей, змістовних модулів та структурно-функціональній схемі формування гуманістичної компетентності бібліотекарів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що її положення та висновки можуть бути використані під час підготовки лекційних курсів та спецкурсів у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації, викладання професійно-орієнтованих спеціальних дисциплін і в системі підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців. Матеріали дисертації можна долучити до програм і методичних рекомендацій щодо посилення гуманістичної складової діяльності бібліотек ВНЗ на основі впровадження гуманітарно-гуманістичних гібридних форм організації роботи зі студентами як в освітньому, так і виховному процесах, а також для корегування існуючих у бібліотеках моделей обслуговування користувачів відповідно до соціально-культурних потреб суспільства. Розроблені моделі реалізації гуманістичної стратегії діяльності бібліотечних установ можна використовувати в процесі вдосконалення освітньо-виховної діяльності бібліотек як основу підвищення її якості через відтворення комфортного, безконфліктного клімату в комунікаційному просторі ВНЗ.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано самостійно, наукові результати, висновки та рекомендації одержані дисертантом особисто. Усі публікації за темою дисертаційного дослідження є одноосібними.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення, висновки та результати дисертаційного дослідження оприлюднені на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Інформаційний простір сучасної філософської освіти» (Харків, 1993), «Практичне впровадження концепції виховної роботи в аграрних вищих навчальних закладах» (Харків, 2002), «Г. С. Сковорода та проблеми формування особистості» (Харків, 2007), «Соціально-гуманітарні аспекти педагогіки вищої школи» (Харків, 2008), «Григорій Сковорода і проблеми гуманізму» (Харків, 2009), «Гуманітарна складова підготовки технічної еліти» (Харків, 2010), «Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи» (Харків, 2011), «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку» (Харків, 2012), «Філософія спілкування: культура, мова, цінності» (Харків, 2012), «Проблеми менеджменту соціокультурної діяльності» (Харків, 2015), «Етюди культури» (Томск, 2015), «Мова, наука, культура» (Харків, 2015), «Проблеми розвитку документально-інформаційних систем у сучасному інформаційно-комунікаційному середовищі» (Рівне, 2016), «Культура та інформаційне суспільство XXI століття» (Харків, 2016).

Публікації. Основні наукові положення, результати та висновки дисертаційного дослідження викладено в 14 публікаціях. Серед них:

6 — статті в наукових фахових виданнях України; 1 стаття — у зарубіжному фаховому періодичному виданні; 8 — тези доповідей у збірниках матеріалів міжнародних наукових конференцій.

Структура роботи. Зумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, 4 додатків та списку використаних джерел з 257 найменувань на 25 сторінках. Загальний обсяг дисертації — 246. Основний текст викладено на 194.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано авторське бачення проблемної ситуації; показано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету та завдання дослідження, його об'єкт і предмет. Розкрито наукову новизну, практичне значення; особистий внесок здобувача; наведено відомості про апробацію основних положень дослідження та публікації дисертанта.

У **першому розділі «Теоретико-методичні засади досліджень гуманістичної місії бібліотек»**, що складається з двох підрозділів, проаналізовано еволюцію поглядів стосовно соціокультурного призначення бібліотек вищих навчальних закладів, визначено методологічну базу дисертаційного дослідження.

З'ясовано, що процес формування ставлення до бібліотечного гуманізму створює підґрунтя науково-теоретичної рефлексії стосовно обраної теми. Зокрема, розгляд теми в історико-еволюційній ретроспективі дозволяє визначити певну послідовність у формуванні уявлень про гуманістичний сенс діяльності бібліотек. Більшість дослідників соціокультурної ролі і функцій бібліотеки основуються на традиційних уявленнях про бібліотеку як культурно-просвітницький центр. Доведено, що за всю історію існування книгозбірень вони є «осередком для душі» і з'ясовано, що соціальні функції бібліотек є відображенням їх суспільної, соціальної ролі.

Бібліотека як соціальний інститут не тільки причетна, але і несе відповідальність за відтворення цінностей, зразків і норм культури. Зі зміною суспільних цінностей змінюються і бібліотечні, відповідно до періодичності характеру функціонування бібліотечної інституції. Отже, зважаючи на ієрархію основних груп цінностей і необхідність бібліотек дотримуватись їх, можна визначити такі гуманістичні орієнтири-домінанти бібліотечної діяльності щодо відповідності: загальнолюдським ідеалам, національним надбанням; громадським потребам, цінностям індивідуума.

Здійснено загальний аналіз трансформаційних змін у бібліотечній галузі щодо комплексного і суттєвого перетворення книгозбірень ВНЗ на комунікаційні центри, що інтегрували всі прогресивні напрями розвитку комунікаційної сфери суспільства. Обґрунтовано ідею відновлення гуманістичної сутності бібліотек, їх взаємодію із закладами освіти на основі посилення закладених до їх діяльності гуманістичних традицій та ідеалів, відродження, актуалізації соціокультурного призначення та гуманістичного сенсу розвитку бібліотек ВНЗ. Основну проблематику щодо трансформації та функціонального спрямування діяльності бібліотек в їх історичному, аксіологічному, соціокультурному, технологічному, культурологічному аспектах досліджували В. О. Ільганаєва, І. О. Давидова, О. М. Кобелев, Н. М. Кушнарєнко, В. В. Різун, М. І. Сенченко, М. С. Слободяник, Н. А. Сляднева, А. В. Соколов, А. А. Соляник, Ю. М. Столяров, Л. Я. Філіпова, Г. В. Шемаєва. Різні аспекти гуманістичної спрямованості діяльності бібліотек вивчали Є. Ю. Генієва, С. А. Єзова, А. Косцете, В. А. Мінкіна, Дж. Світленд, А. С. Чачко. Проблеми гуманізації освітнього простору стали предметом досліджень у наукових працях В. Г. Александрової, Т. П. Артїмонової, В. А. Бітаєва, Л. О. Бобко, Р. С. Гарифулліної, О. В. Гончар, Е. Еббот, М. Фейнберг.

Теоретико-методологічною базою роботи є комплекс підходів і методів, який уможливив обґрунтування основних положень гуманістичної парадигми діяльності бібліотек ВНЗ, дозволив розглянути соціокультурні умови її формування та розвитку, визначив сенс, зміст гуманістичного насичення бібліотечної діяльності та технологічно-методичні можливості бібліотек з її реалізації. Мета і завдання дослідження потребували застосування комплексу сучасних загальнонаукових принципів, підходів і методів, серед яких, насамперед, слід назвати соціокомунікативний підхід, на базі якого було доведено комунікаційну сутність гуманістичної парадигми діяльності бібліотек, визначено її місце та функції в освітній підсистемі соціальних комунікацій сучасної України. Соціокультурний підхід, у комплексі з історико-еволюційним методом, дозволили простежити процеси еволюції гуманістичної парадигми діяльності бібліотек та виявити головні фактори її розвитку, виокремити передумови становлення гуманістичної складової бібліотечної діяльності, визначити й охарактеризувати її вплив на роботу бібліотек ВНЗ в умовах змін у соціокультурному середовищі. Системний підхід уможливив висвітлити структуру, зв'язки та функції гуманістичної складової діяльності бібліотек ВНЗ, визначити тенденції її розвитку як необхідної передумови підвищення якості виховної діяльності означених установ в умовах реалізації їх гуманістичної місії. Аксіологічний підхід дозволив

розширити спектр діяльності бібліотек ВНЗ за рахунок долучення соціальних цінностей і гуманістичних орієнтацій до супроводу й організації культурно-виховних заходів та програм для забезпечення трансляції і презентації контент-наповнення ресурсної бази, створення доброзичливого мікроклімату, гуманної взаємодії, взаємоповаги, вільного прояву здібностей в інформаційно-комунікаційному просторі ВНЗ.

Істотним компонентом теоретичної основи дослідження стали праці відомих вітчизняних і зарубіжних фахівців, у яких сформульовані провідні положення сучасної теорії соціальної комунікації, а також нові завдання, що постають перед нею і бібліотечною теорією та практикою в епоху глобалізації світового розвитку, запровадження новітніх інформаційних технологій. При цьому виникає необхідність виокремлення ціннісного контенту виробничої складової діяльності бібліотек, завдяки чому бібліотеки є не тільки ретранслятором гуманістичних цінностей, але й активним учасником комунікаційних відносин в освітньому просторі.

У другому розділі «**Змістовні характеристики формування гуманістичної парадигми діяльності бібліотек ВНЗ**», який складається з трьох підрозділів, розглянуто соціокультурні умови гуманізації діяльності бібліотек ВНЗ; проаналізовано систему цінностей, соціально-культурних орієнтирів, що входять до нормативної сфери суспільства і циркулюють у соціально-комунікаційній системі держави, охарактеризовано склад соціальних і гуманістичних орієнтирів освіти.

Обґрунтовано, що соціокультурні умови гуманізації діяльності бібліотек ВНЗ визначаються уявленнями, потребами, ідеалами, які існують в інформаційно-комунікаційному просторі суспільства та вимогами освіти, що базуються на національно-культурній традиції. Бібліотеки ВНЗ України належать до єдиної інформаційно-комунікаційної системи, що надає їм переваги щодо можливості доступу до світових ресурсів продуктивного інтеграційного середовища завдяки узгодженню нормативно-правової та організаційно-технологічної політики, яка створює необхідні умови для взаємовпливу, планування та підпорядкування, об'єднання ресурсної та методичної бази для реалізації гуманістичного потенціалу інформаційної складової системи освітніх комунікацій суспільства.

Визначено, що на гуманістичні цінності як феномен духовності людства слід зважати під час обговорення методологічних і теоретичних основ інноваційних перетворень змісту, форм і методів діяльності бібліотек ВНЗ. Вони суттєво впливають на якість освітньо-виховного процесу у ВНЗ, мають помітні соціально значущі результати з досяг-

нення врівноваженого розвитку суспільних відносин. Запропоновано еталон гуманістичних цінностей світоглядної складової бібліотечної діяльності як системи базисних гуманістичних орієнтирів, які долучено до інтегрального комунікаційного простору ВНЗ.

Доведено, що феномен ціннісних орієнтацій, їх багатогранна сутність проявляється в таких характеристиках: суб'єктивність, структурність, ієрархічність, вибірковість, цілісність, динамічність. Рівень їх розвиненості зумовлений новою цілеспрямованою дією політикою бібліотек щодо функціонально-змістовної, організаційно-комунікаційної складових виробничої діяльності бібліотек, де головним системоутворюючим компонентом є технологія гуманістичного виховання. Визначено основні форми та методи поширення гуманістичних цінностей засобами бібліотечної діяльності, зокрема з використанням можливостей сучасних електронних комунікацій, а також системи організаційно-виховних заходів для забезпечення цілісності навчально-виховного процесу у ВНЗ щодо інтеріоризації цінностей студентською молоддю.

Простежено особливості гуманістичних цінностей у транзитивних каналах інформаційно-комунікаційного середовища та відкритість презентації аксіологічного контенту через нові комунікаційні форми, доведено необхідність зміщення акценту на формування змістового наповнення парадигми діяльності бібліотек, усвідомлення необхідності її гуманізації та гуманітаризації.

З'ясовано, що місце бібліотеки ВНЗ у системі формування гуманістичних цінностей студентської молоді обумовлюється важливістю ціннісного самовизначення як студентів, так і бібліотечних фахівців. Це пов'язано з формуванням інформаційної культури особистості, як нової стратегії оптимізації і взаємодії з різними середовищами свого існування, основами модернізації сучасної системи освіти та її інформаційно-бібліотечного забезпечення, організацією державної гуманітарної політики, спрямованої на підтримку створення і поширення гуманістичних цінностей у сучасному інформаційно-комунікаційному просторі країни. З метою визначення гідного місця, яке посідає бібліотека ВНЗ у рейтингу джерел формування гуманістичних ідеалів і цінностей студентської молоді, було проведено експериментальне дослідження в якому прийняли участь 480 студентів та 109 бібліотекарів. Відповідно до результатів анкетування з'ясовано, що серед суспільно-значущих та особистісних цінностей студенти надали перевагу чесності і цілеспрямованості, за винятком магістрів гуманітарного спрямування, які виокремили чесність і кар'єру. На відміну від здобувачів, працівники бібліотек на перше місце поставили почуття обов'язку, чесність — на друге місце,

що свідчить про професійну відданість бібліотекарів. На основі рейтингового значення впливу соціальних цінностей та гуманістичних орієнтирів на формування переконань духовної компоненти в житті людини не виявлено пріоритетного значення стосунків між людьми, доброзичливого ставлення один до одного. Це посилює аргументацію щодо важливості долучення гуманістичних цінностей до системи комунікаційної діяльності бібліотек, наповнення програм виховної роботи у ВНЗ гуманістичним смислом.

Особливим напрямом гуманістичної складової діяльності бібліотек є організація культурного дозвілля студентської молоді. Ефективною у цьому контексті має бути ініціатива бібліотечних фахівців щодо започаткування проведення зі студентами комунікативних тренінгів, ділових ігор, практичних оцінок ситуацій, спрямованих на виявлення і розвиток комунікативних здібностей студентів, формування комунікаційних гуманістичних особистісних якостей — толерантності, поваги до гідності іншої людини, доброзичливості.

Зазначено, що гуманістична спрямованість процесу самореалізації особистості залежить від її самоповаги, бажання досягти значимої мети. Підкреслено необхідність і цінність гуманістичної орієнтованості процесу самореалізації особистості, спрямованості пошуку власного шляху розширення поля диференціації життєвих потреб і здібностей студентської молоді.

У **третьому розділі «Напрями вдосконалення гуманістичної складової діяльності бібліотек ВНЗ в Україні»** охарактеризовано умови та завдання реалізації гуманістичної парадигми діяльності бібліотек, а також визначено організаційно-методичні засади впровадження гуманістичної моделі бібліотеки ВНЗ.

Концептуальний опис реалізації гуманістичної парадигми, який здійснено на попередніх етапах дослідження, засвідчив необхідність радикальної модернізації змісту освіти і виокремлення ціннісного контенту виробничої складової книгозбірень ВНЗ. Визначено основні завдання розвитку бібліотек у цьому напрямі: поліпшення авторитету бібліотек, що підкріплюється гуманістичною орієнтованістю, духовною та загальнокультурною складовими їх діяльності, використання системно-аксіологічного підходу під час складних технічних і соціальних ситуацій, формування стратегічного мислення бібліотекарів, посилення їх соціальної та професійної мобільності, підтримка конкурентоспроможності персоналу бібліотек на ринку соціально-комунікаційних фахівців.

Розроблено концептуальну модель гуманізації бібліотек ВНЗ в умовах сучасного освітнього простору України (рис. 1), яку ілюструють схема трансляції гуманістичних цінностей на основі змістовних модулів та структурно-функціональна схема формування гуманістичної ком-

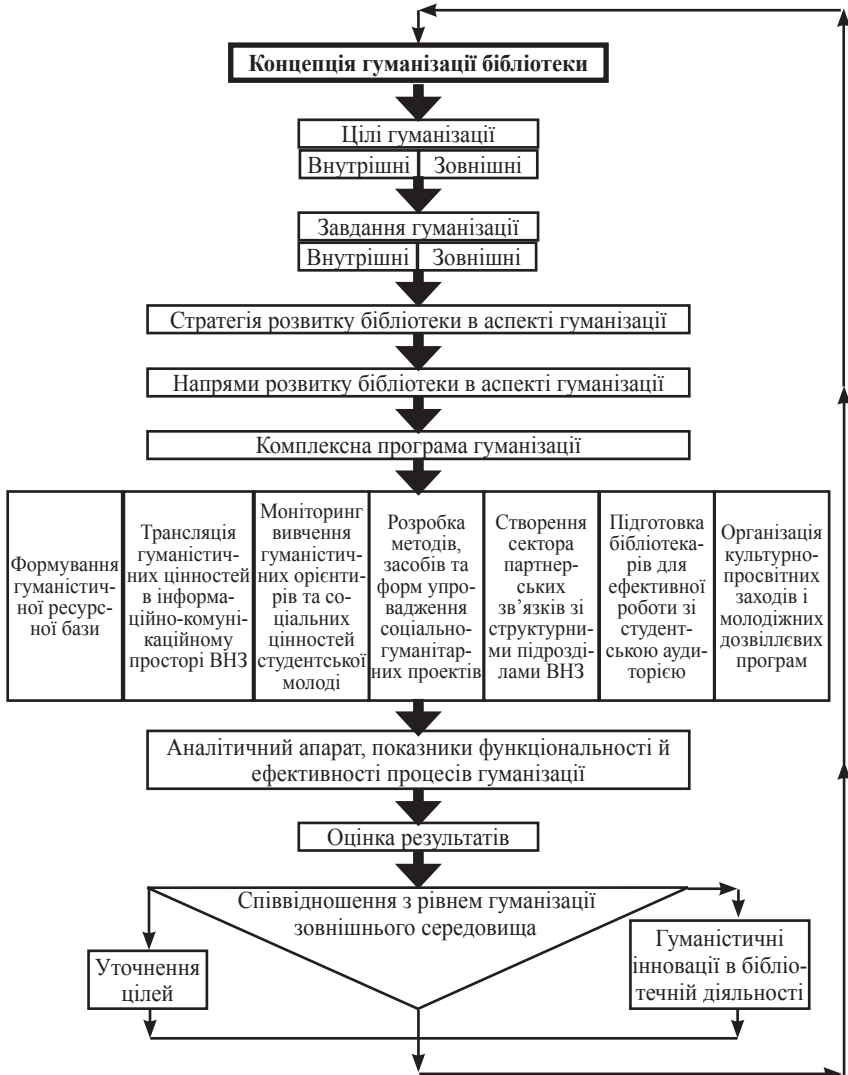

Рис. 1. Концептуальна модель гуманізації бібліотек ВНЗ

петентності бібліотекарів. Зазначена модель комплексно забезпечує необхідний організаційний, технологічний, змістовний, цільовий і комунікаційний аспекти гуманізації діяльності бібліотек. Важливим компонентом розробленої моделі є організаційно-виробничі умови, які уможливають процес трансляції гуманістичних цінностей в інформаційно-комунікаційному просторі ВНЗ.

Зміна професійної поведінки бібліотечного фахівця можлива лише за наявності його власних ціннісних орієнтацій та чіткого усвідомлення мети, принципів, завдань, а головне — сутності бібліотечної діяльності. Тому гуманістично-особистісна орієнтація фахової підготовки бібліотекарів — це передусім превалювання ціннісно-мотиваційної домінанти особистості, її спрямованість щодо пошуку відповідного рівня активної життєвої позиції, професійного самовдосконалення, що базується на реалізації трьох видів цінностей: творчості, переживання, ставлення до постійного професійного самовдосконалення. Мотиваційна схема бібліотечного фахівця містить перенесення детермінації своєї поведінки із зовнішньої на внутрішню, що припускає аксіологізацію бібліотечної освіти й упровадження спеціальних технологій формування його ціннісних орієнтацій, спрямованих на творчу фахову самореалізацію.

Констатовано, що впровадження інноваційних проектів оновленої діяльності бібліотек на засадах трансляції гуманістичних цінностей забезпечить певний соціальний ефект, а саме: підвищення якості інформаційного продукту або послуги; функціонування комфортної системи обслуговування; створення привабливого корпоративного іміджу; престиж діяльності бібліотек, її популяризацію, як унікального соціально-культурного осередку формування гуманістичного світогляду молоді.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження досягнуто мету дисертації, пов'язану з теоретичним обґрунтуванням гуманістичної парадигми розвитку діяльності бібліотек ВНЗ в умовах соціально-комунікаційного простору України, вирішено всі поставлені завдання, що дозволило дійти основних висновків.

1. Актуальність дослідження зумовлена тенденціями розвитку суспільства, в якому духовність визначатиме якість життя та його безпеку. З'ясовано, що бібліотечна справа має давню історико-культурну традицію, гуманістичну спрямованість, що обґрунтовано в сучасній теорії соціальних комунікацій та бібліотекознавства й підтверджено розвитком бібліотечної діяльності. Бібліотека є інституцією соціальної

пам'яті, зберігачем культурно-історичних цінностей, традицій і духовності. На основі ґрунтового аналізу наукових джерел сформовано положення про те, що соціалізуюча функція бібліотеки в сучасній соціально-культурній ситуації пов'язана з посиленням гуманістичного вектора її діяльності, зокрема у ВНЗ. Ствердження гуманістичних цінностей розглянуто як стратегічний напрям реалізації бібліотеками своєї соціокультурної місії в освітньо-комунікаційному просторі України.

2. Використання методології соціокомунікативного, соціокультурного, системного, аксіологічного підходів під час вирішення завдань дослідження дозволило обґрунтувати об'єктивну необхідність гуманізації діяльності бібліотек ВНЗ як комунікаційних інституцій, інтегрованих до процесу соціалізації особистості, визначення системної взаємопов'язаності ціннісних орієнтирів у студентському середовищі. Нині постає необхідність виокремлення ціннісного контенту виробничої складової діяльності бібліотек, завдяки чому бібліотеки є не тільки ретранслятором гуманістичних цінностей, але й активним учасником комунікаційних відносин в освітньому просторі. Застосування комплексу дослідницьких методів — діалектичного, історико-еволюційного, структурного, соціологічного, термінологічного — дозволило констатувати, що гуманістичні цінності, які продукуються в системі бібліотечної діяльності ВНЗ, характеризуються: універсальним ціннісним ставленням особистості до свого оточення; усвідомленням гуманістичних цінностей як основи відносин між людьми, гармонійного розвитку її морально-духовних, естетичних потенцій; визнання іншої людини як найвищої цінності; набуття здатності творити добро.

3. Гуманістична парадигма розвитку бібліотек ВНЗ розглядається як необхідна складова бібліотечної діяльності, спрямована на реалізацію стратегічної програми втілення здобутків бібліотечної теорії та практики щодо виконання головної місії бібліотеки як соціальної комунікаційної установи. З'ясовано, що підґрунтям гуманістичної парадигми діяльності бібліотек є сукупність принципів, ціннісних настанов і способів організації бібліотечної діяльності, які визначають сприйняття бібліотеки: її мети, моделі та ідеалів, які відповідають запитам суспільства. Процес гуманізації реалізується через інтеграцію професійної й соціокультурної підготовки студентів; сприяє впровадженню інноваційних інтерактивних технологій до функціональної діяльності інформаційно-комунікаційних структур, уможливорює здобуття особистістю знань, умінь і цінностей. Гуманістична парадигма презентована уявленнями про сенс, зміст та пояснювальні моделі гуманізації бібліотечної діяльності, що відповідає реалізації комунікаційної функції бібліотек та

демонструє орієнтацію на оновлену соціокультурну роль бібліотек в комунікаційному просторі України. Обґрунтовано положення про три змістовні модулі гуманістичної парадигми діяльності бібліотек ВНЗ, які містять: опис гуманістичного вектора діяльності бібліотек як головної світоглядної цінності розвитку і переосмислення організаційної, виробничої складових діяльності в освітньому інформаційно-комунікаційному просторі ВНЗ та суспільства загалом; основні гуманістичні орієнтації, як інтегративну характеристику розвитку бібліотек; технологію залучення гуманістичних цінностей до системи допомоги студентам у індивідуальному духовному розвитку, що передбачає забезпечення належного рівня науково-методичного супроводу освітньо-виховних програм;

4. Досліджено параметри гуманістичної ідентифікації студентської молоді та роль бібліотеки у формуванні гуманістичного світогляду студентів у комунікаційно-освітньому просторі ВНЗ. Інтенсивна індустріально-інформаційна трансформація сучасного суспільства в умовах динамічного розвитку цивілізації потребує нової генерації фахівців, здатних до ефективної міжособистісної взаємодії на гуманістичних засадах, постійного саморозвитку, самовдосконалення й самореалізації, для яких загальнолюдські та національно-духовні гуманістичні цінності є головним орієнтиром у житті. Особливої значущості набуває проблема створення у навчально-виховному процесі ВНЗ відповідних умов щодо впровадження технологій, які б сприяли ефективності гуманістичного виховання студентів. Визначено блоки соціальних цінностей і гуманістичних орієнтацій, що становлять гуманістичний еталон, який слід долучити до транзитивної комунікаційної системи бібліотеки ВНЗ.

5. Доведено необхідність і можливість формування відповідного діяльнісного середовища бібліотек, в якому поєднуються всі неодмінні складові, що визначають сенс бібліотечної діяльності, її ціннісні пріоритети культурно-освітньої політики ВНЗ. Відповідно до цього окреслено напрями переосмислення організаційної і виробничої складових діяльності бібліотек ВНЗ на основі впровадження гуманітарно-гуманістичних гібридних форм організації роботи зі студентською молоддю як у навчальному, так і виховному процесах. Саме належні організаційно-виробничі умови бібліотечної діяльності значною мірою уможливають трансляцію гуманістичних цінностей. Зміна професійної поведінки бібліотечного фахівця можлива за наявності його власних ціннісних орієнтацій та чіткого усвідомлення мети, принципів, завдань, а головне — сутності бібліотечної діяльності. Необхідно постійно під-

тримувати політику виробничої діяльності бібліотеки ВНЗ та систему організації взаємодії різних структурних підрозділів ВНЗ щодо впровадження освітньо-виховної програми діяльності.

6. На концептуальному рівні гуманістична парадигма розглядається як процес змістовного наповнення виробничої складової діяльності бібліотек завдяки гуманізації когнітивно-інформаційного ресурсу, зокрема відкритості, доступності в інформаційно-комунікаційному просторі освіти. Гуманістична парадигма забезпечує демократичність взаємовідносин, створення та впровадження єдиної інформаційної системи надбань освітньої документальної спадщини; сприяє вдосконаленню функціональної діяльності бібліотек вищої школи: створенню медіа-центрів; виникненню різних інтеграційних об'єднань у межах бібліотечної спільноти, бібліотек ВНЗ та інших соціально-комунікаційних структур. Це відображено в проекті гуманізації діяльності бібліотек ВНЗ, який містить організаційно-методичні заходи, спрямовані на забезпечення ефективного функціонування та розвитку бібліотечних установ.

7. З'ясовано, що розширення інформаційно-комунікаційних можливостей бібліотеки змінює структурні компоненти бібліотечного простору і стосується багатьох аспектів її функціонування як соціальної організації (мети діяльності, організаційної структури, обслуговування й забезпечення інформаційних потреб тощо). Розроблено концептуальну модель гуманізації діяльності бібліотек в умовах сучасного освітнього простору України, яка базується на системі трансляції гуманістичних цінностей. Доведено необхідність консолідації зусиль працівників освітніх і бібліотечних установ, спрямованості їх діяльності на запровадження нестандартних підходів, аналізу ситуацій та вирішення завдань сучасності, що потребує постійного підвищення креативного потенціалу бібліотекарів та відповідної комунікаційної і гуманістичної компетентності. Ці завдання реалізуються в межах структурно-функціональної складової формування гуманістичної компетентності бібліотекарів.

Подальші напрями досліджень пов'язані з удосконаленням технологій гуманістичних конструктів знань у комунікаційних каналах, вивченням можливостей формування гуманістичних цінностей з використанням різних комунікативних практик у бібліотечній діяльності, вирішенням проблем фільтрації інформації в комунікаційних каналах, а також вивченням питань інтеграції навчально-виховної діяльності бібліотек до загального освітньо-комунікаційного процесу в суспільстві.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях:

1. Кухаренко А. Л. Роль медіаосвіти у формуванні гуманістичних цінностей особистості / А. Л. Кухаренко // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр. — 2013. — Вип. 41. — С. 270–277.
2. Кухаренко А. Л. Бібліотека ВНЗ як соціально-комунікаційний центр творчого розвитку і самореалізації особистості / А. Л. Кухаренко // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр. — 2014. — Вип. 43. — С. 150–157.
3. Кухаренко А. Л. Модель трансляції гуманістичних цінностей у навчально-виховному процесі освітньо-комунікаційного простору / А. Л. Кухаренко // Держава та регіони. — 2014. — № 1/2 (17/18). — С. 17–23.
4. Кухаренко А. Л. Гуманістична стратегія розвитку комунікаційної діяльності бібліотек ВНЗ / А. Л. Кухаренко // Вісн. Кн. палати. — 2014. — № 5. — С. 10–12.
5. Кухаренко А. Л. Гуманістичний імідж бібліотек у сучасному комунікаційному просторі / А. Л. Кухаренко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2014. — № 3. — С. 30–36.
6. Кухаренко А. Л. Гуманістичний вектор розвитку діяльності бібліотек вищих навчальних закладів / А. Л. Кухаренко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2015. — № 1. — С. 12–17.
7. Кухаренко А. Л. Информационно-коммуникационное пространство как сфера презентации гуманистических ценностей [Электронный ресурс] / А. Л. Кухаренко // Relga. — [Ростов на Дону, Россия, 2013]. — № 6. Режим доступа: <http://www.relga.ru/> (дата звернення 30.08.2016) — Назва з екрана.

Матеріали і тези конференцій:

8. Кухаренко А. Л. Гуманистические ценности: проблема трансляции в социокоммуникативном пространстве / А. Л. Кухаренко // Культурология та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. конф. — Харків, 2012. — С. 274–275.
9. Кухаренко А. Л. Гуманістичні напрями у управлінні бібліотеками ВНЗ / А. Л. Кухаренко // Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи : матеріали VI міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 8–10 квіт. 2015 р., Секція 6: Теоретичні та практичні проблеми менеджменту соціокультурної діяльності. — Харків, 2015. — С. 7–12.
10. Кухаренко А. Л. Гуманистическая модель библиотеки вуза: концептуальный подход. / А. Л. Кухаренко // Этюды культуры: материалы

международ. науч.-практ. конф. молодых ученых. — Томск, 2015. — С. 115–123.

11. Кухаренко А. Л. Аксіологічний вимір міжкультурної комунікації / А. Л. Кухаренко // Мова. Наука. Культура: матеріали наук.-практ. конф., 10 черв. 2015 р. — Харків, 2015. — С. 730–740.

12. Кухаренко А. Л. Бібліотека — гуманістичний центр освітянського та культурного життя вузу/ А. Л. Кухаренко // Вісн. наук. б-ки : основні тенденції, методи, засоби і форми патріотичного виховання в ВНЗ: бібл. ракурс: зб. наук. пр. — Вип. 4. — Харків, 2015. — С. 183–201.

13. Кухаренко А. Л. Бібліотека вищого навчального закладу — генератор світоглядних цінностей студентської молоді / А. Л. Кухаренко // Проблеми розвитку документально-інформаційних систем у сучасному інформаційно-комунікаційному середовищі : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / РДГУ — Рівне, 2016. — С. 113–116.

14. Кухаренко А. Л. Гуманістична парадигма розвитку бібліотек ВНЗ / А. Л. Кухаренко // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали Всеукр. наук.-теорет. конф. ХДАК — Харків, 2016. — С. 299.

АНОТАЦІЇ

Кухаренко А. Л. Гуманістична парадигма діяльності бібліотек вищих навчальних закладів: теоретико-методичні засади розвитку. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.03 — книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство. — Харківська державна академія культури. — Харків, 2016.

Дисертацію присвячено розробці теоретико-методичних засад розвитку гуманістичної парадигми діяльності бібліотек ВНЗ України. Доведено, що гуманістична парадигма діяльності бібліотек системи освіти базується на узгодженості цілей, завдань, методів і технологіях використання аксіологічного контенту виробничої складової бібліотек. Визначено блоки соціальних цінностей і гуманістичних орієнтацій, які слід долучати до транзитивної комунікаційної системи бібліотек ВНЗ України. Розроблено концептуальну модель гуманізації бібліотек ВНЗ, яку доповнюють схема трансляції гуманістичних цінностей та структурно-функціональна схема формування гуманістичної компетентності бібліотекарів.

Ключові слова: бібліотечна діяльність, гуманістична парадигма, ціннісні орієнтири, соціально-комунікаційний простір освіти, модель гуманізації, гуманістична компетентність бібліотекаря, Україна.

Кухаренко А. Л. Гуманистическая парадигма деятельности библиотек высших учебных заведений: теоретико-методические основы развития. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по социальным коммуникациям по специальности 27.00.03 — книговедение, библиотекведение, библиографведение. — Харьковская государственная академия культуры. — Харьков, 2016.

Диссертация посвящена разработке теоретико-методических основ развития гуманистической парадигмы деятельности библиотек ВУЗов Украины. Доказано, что гуманистическая парадигма деятельности библиотек системы образования базируется на согласованности целей, задач, методах и технологиях использования аксиологического контента производственной составляющей библиотек. Определены блоки социальных ценностей и гуманистических ориентаций, которые следуют приобщать к транзитивной коммуникационной системе библиотек ВУЗов Украины. Разработана концептуальная модель гуманизации библиотек ВУЗов, которую дополняют схема трансляции гуманистических ценностей и структурно-функциональная схема формирования гуманистической компетентности библиотекарей.

Гуманистическая парадигма деятельности библиотек ВУЗов включает содержание трех модулей: описание гуманистического вектора как главной мировоззренческой ценности развития и переосмысления организационной, производственной составляющих деятельности в образовательном информационно-коммуникационном пространстве вуза и общества в целом; основные гуманистические ориентации, как интегративную характеристику развития библиотек; технологию привлечения гуманистических ценностей в систему оказания помощи студентам в их индивидуальном духовном развитии, что предусматривает обеспечение соответствующего уровня сопровождения образовательно-воспитательных программ.

Определены направления реализации гуманистического содержания деятельности библиотек в организационно-функциональной структуре ВУЗа на основе эффективного использования коммуникационного потенциала мультимедийных технологий и практик. Акцентируется внимание на необходимости внедрения инновационных образовательно-воспитательных проектов, которые демонстрируют креативные подхо-

ды к созданию гуманистического имиджа, престижности и популяризации обновленной деятельности библиотечного института по формированию гуманистического мировоззрения студенческой молодежи.

Расширено представление о гуманистических ценностях, продуцируемых и транслируемых библиотеками в коммуникационную структуру ВУЗа, функционирование которой ориентировано на оказание помощи студенческой молодежи в самоопределении. Универсальным критерием, определяющим понятие гуманизма является человечность личности, ее желания, идеалы, стремления, интересы. Приоритетность ценностной компоненты библиотечного гуманизма созвучно природе самой библиотеки, силе ее просветительских традиций, подтверждающих высокую степень важности ее социокультурной миссии как духовного института.

Дополнено содержание воспитательной деятельности библиотеки ВУЗа в условиях реализации ее гуманистической миссии, осуществляемой за счет включения гуманистических ценностей в организацию культурно-воспитательных мероприятий и программ для создания благоприятного микроклимата, гуманного взаимодействия и взаимоуважения.

Разработана концептуальная модель гуманизации библиотек ВУЗов в условиях современного образовательного пространства Украины, которая включает: схему трансляции гуманистических ценностей на основе содержательных модулей; структурно-функциональную схему формирования гуманистической компетентности библиотекарей. Эта модель комплексно обеспечивает необходимый организационный, технологический, содержательный, целевой и коммуникационный аспекты гуманизации деятельности библиотек.

Ключевые слова: библиотечная деятельность, гуманистическая парадигма, ценностные ориентиры, информационно-коммуникационное пространство системы образования, концептуальная модель гуманизации, гуманистическая компетентность.

Kukharenko A. L. Humanistic Paradigm of Libraries Activity of the Universities: Theoretical and Methodical Principles of the Development. — Manuscript.

Dissertation for the Candidate's degree of Social Communication Sciences, specialty 27.00.03 — bibliography, library science, bibliography science. — Kharkiv State Academy of Culture. — Kharkiv, 2016.

Dissertation deals with working out theoretical and methodical principles of the development of humanistic paradigm of libraries activity of the uni-

versities in Ukraine. It is proved that humanistic paradigm of libraries activity in education system is based on coordination of goals, tasks, methods and technologies of application of axiological content of production component of libraries. Sets of social values and humanistic understandings which should be involved in transitive communication system of universities libraries of Ukraine have been identified. Conceptual model of humanization of universities libraries, which is completed by the scheme of humanistic values translation and the structural and functional scheme of developing humanistic competence of librarians has been proposed.

Key words: library activity, humanistic paradigm, values understandings, social and communication space of education, model of humanization, humanistic competence of librarian, Ukraine.

Підписано до друку 25.11.2016 р. Формат 60x84/16.
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап. Друк. ризограф.
Умов. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. №.

ХДАК, 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4